ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U Y A Y I N L A R I
VIII. Dizi - Sayı: 35m

XVIII. TÜRK TARİH KONGRESİ

Ankara: 1-5 Eylül 2018

KONGREYE SUNULAN BİLDİRİLER

XII. CİLT

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI TARİHİ

Hazırlayanlar
Semiha NURDAN – Muhammed ÖZLER

ANKARA, 2022

20. Yüzyılda Yaşayan Bir Şairin Dilinden Rumeli Zaferi: Müstecâbizâde İsmet'in Dâstân-ı Zafer Manzumesi

Ayşe Sağlam*

Giriş

Müstecâbizâde İsmet, 1868 yılında Balıkesir'e bağlı Balya kazasının Müstecâb köyünde doğmuştur. Babası icra memuru Mehmed Ali Efendi'dir. 1895 senesinde Karesi İdâdî Mektebi'nden mezun olan İsmet, 1897 yılında Mekteb-i Hukuk'u ruûs derecesiyle bitirmiştir (Andı, 2006: 131). Şairin Halvetî tarikatı şubelerinden Cerrahiye koluna intisabı ve Mevlevî tarikatına da muhabbeti vardır. Gerek İslamî gerekse Batı ilimlerine vâkıftır. Nazım ve nesirde söz söyleme yetkinliği olan şair, ahlak ve fazilet sahibidir (Yavuz, Özen: 1972: 188). Müstecâbizâde İsmet, II. Abdülhamit devrinde edebiyatımızda Recaizade Ekrem ve Muallim Naci arasındaki eskilik yenilik mücadelesinde daha çok Naci cephesinde yer almış ara nesil şairlerindendir. Devrin birçok aydını gibi Jön Türk hareketiyle ilgilenen İsmet, bazı Jön Türklerle temasları yüzünden Midilli'ye sürgüne gönderilmiştir (Huyugüzel, 2000: 286-287). Üç yıllık sürgün cezasından sonra İzmir'e giden şair, çalkantılı bir hayat yaşamıştır. Tanınmış gazete ve dergilerde şiir ve makaleleri yayımlanan İsmet, devrin edebî hayatının önemli isimlerindendir. Şairin eserleri; *Lügât-ı Nâcî, Çocuklar İçin Lugat Kitabı, Furûk-ı Elfâz, Muvaffâkiyât-ı Osmaniye yahut Yâdigâr-ı Zafer, Dâstân-ı Zafer, Nailî-i Kadîm, Yâdigâr-ı Şehrâyin, Rehber-i İttihat ve Şükûfe-i Çîn*'dir (Huyugüzel, 2000: 290-291).

Müstecâbizâde İsmet'in şiirlerinin büyük çoğunluğu aşk, tabiat ve felsefî konuludur fakat şair, milli meselelere karşı oldukça duyarlı bir kişiliğe sahip olduğundan ferdî konuların dışına çıkarak kahramanlık ve vatanseverlik gibi sosyal ve tarihî konularda da şiirler yazmıştır. *Dâstân-ı Zafer* başta olmak üzere *Tesalya Sahrâsında, Ethem Paşa Hazretlerine, Midilli ve Levha-yı Garibâne* şiirleriyle Hıyaban'da yayımlanan bir kıtası tamamen kahramanlık ve vatanseverlik teması üzerine yazılmıştır. İsmet Bey'in hamasi mahiyetteki şiirleri belirli bir sosyal gayeye hizmet etme amacının

* Dr., Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, Diyarbakır/TÜRKİYE, as.aysesaglam@gmail.com ORCID:0000-0002-0548-015X

yanında vatan sevgisini samimi bir bireysellikle anlatan lirizmin ön plana alındığı lirik birer çığlıktır (Özsarı, 2007: 138-139).

Dâstân-ı Zafer'in Tanıtılması

Şairin kahramanlık ve vatan sevgisini konu aldığı şiirlerinin en meşhuru *Dâstân-ı Zafer*'dir. 1314 yılında malumat matbaasında kitap olarak basılan manzume, 100 beyitten oluşur. Eserini mesnevi nazım şekliyle kaleme alan şair, şiirin bazı kısımlarında beyit, nazım ve kıta nazım şekillerine de yer vermiştir. Şiirin geneli aruzun feilâtün mefâilün feilün kalıbında yazılmıştır. 31-32 ile 64-65. beyitlerde kıtanın bir çeşidi olan ve nazım olarak adlandırılan nazım biçimi tercih edilmiştir. 31-32. beyitleri kapsayan nazım, feilâtün feilâtün feilâtün feilün, 64-65. beyitlere ayrılan nazım ise müfteilün fâilün müfteilün fâilün vezniyle yazılmıştır. 88. beyit aruzun mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün kalıbında, 99-100. beyitlerde yer alan kıta ise mefûlü mefâîlü mefâîlü feûlün kalıbında kaleme alınmıştır. Şiirde noktalama işaretlerine yer verilmiştir.

Osmanlının Rumeli'ye geçişinin anlatıldığı şiirin mukaddemesinde şair, fethin önderi Süleyman Paşayı, Rumeli'yi feth ederek Osmanlının celadet ve adaletini dünyaya gösteren eşsiz bir kahraman olarak nitelendirir: "Menâkıb-ı celîle-i muzafferânesi târihiñ sahâif-i mefahirine zînet-bahş olan Şehzâde Süleymân Pâşâ ki mevcûd-ı ma'iyyeti olan iki yüz kadar dilâverle -altı yüz elli dört sıfırında- Rum ili boğazını mürûr ederek 'Osmânlılarıñ celâdet ve 'adâletini dünyâya göstermiş bir kahrâman-ı bî-mu'âdildir". Girişteki bu ifadeler, şiirin ne yönde şekilleneceğinin habercisidir.

Şair, mukaddimenin devamında zaman ve halin müsaadesizliğinden dolayı eserini istediği gibi yazamadığını ifade eder: "Müşarünileyhiñ bu fütûhât-ı celîlesini hâvî olan şu manzûmeniñ -müsâ'ade-i hâl ve zamâna mazhar olamadığım için- iyi yazılamamış olduğunu i'tirâf ederim. İstediğim gibi yazabilseydim kendimi bahtiyâr 'addederdim".

Dâstân-ı Zafer başlığını taşıyan şiir, destanların oluşum evreleriyle uyumludur. "Çünkü genelde İslam, özelde Türk tarihi açısından önemli bir olay kabul edilen Müslüman-Türklerin Rumeli'ye geçişinin halkın hafızasında derin izler bıraktığı açıktır. Olayın yaşanmasından yüzyıllar sonra, olayın failleriyle aynı yörede, başka bir ifadeyle Karesi Vilayetinde yetişmiş bir edebî şahsiyet tarafından bu tarihi olayın yazıya geçirilmesi bir destanın oluşum aşamalarıyla da birebir uyum göstermektedir" (Özsarı, 2007: 14).

Şiir boyunca Süleyman Paşa ve emrindeki askerlerin kahramanlıkları üzerinde durulur. Fethi bütün ihtişamıyla yansıtmaya çalışan şair, Paşa'nın adil ve hoşgörülü politikasına da dikkat çeker. Şairin mihr, âftâb, hurşîd, enver, ziyâ, nûr, rûşen, revnak, şu'le, meş'al gibi aydınlık bildiren ve zînet, ârâyiş, letâfet, nevbahâr, cennet, âsûde, tezyîn, hurrem gibi mutluluk ve huzur ihsas eden kelimelere çokça yer vermesi şiirde dikkat çeken hususların başında gelir. Şair, zaferin coşkusunu hissettirecek bir üslup yakalamıştır. Gerek şiirdeki benzetmeler gerekse şairin coşku dolu söylemleri zaferin ihtişamını okuyucuya hissettirir.

Şiirin Özeti

Şiirde, Osmanlı devletinin kuruluşundan genelde Rumeli'nin fethine özelde Süleyman Paşa'nın vefatına kadar geçen süre anlatılır. Osmanlı devletinin kurulmasını, hâkimiyeti altına aldığı bölge halkını zulümden kurtarmasını, ülke sınırlarının genişlemesini ve devlet müesseselerinin düzene girmesini birkaç beyitle özet olarak geçen şair, Rumeli'nin fethini anlatmaya başlar. Orhan Gazi, Rumeli'nin fethi için oğlu Süleyman Paşa'yı görevlendirir. Süleyman Paşa, Karesi sancağının kahramanlarından Evrenos, Fâzıl Bey, Hacı İlbey ve Ace Beg komutasındaki iki yüz askerle Kemer sahiline ilerler. Beş on asker, bir gece iki üç adet sal tedarik ederek keşif için Çimbi kalesi civarına giderler. Orada yerli bir Rum'u esir ederek tekrar karşıya geçerler. Süleyman Paşa, esir alınan Rum'a çeşitli hediyeler verir. İhsanları gören Rum, fetih için Osmanlı askerlerine rehberlik yapar. Yürekleri şehadet aşkıyla dolu olan askerler, sallara binerek Süleyman Paşa önderliğinde hisara doğru ilerler. Kalenin etrafını kuşatan askerler, hemen hücum etmez. Süleyman Paşa, şehri kolaçan etmesi için esir aldıkları Rum'u şehre gönderir. O gün belde sakinlerinin çoğu çalışmak için kıra gitmiştir. Bu haberi alan Süleyman Paşa, fırsattan istifade ederek kaleyi ve şehri ele geçirir. Şehir halkına zarar vermeyen Paşa'nın hoşgörülü idaresi karşısında halk, Osmanlının adilane yönetimine hayran kalır. Süleyman Paşa, bir müddet sonra şehrin etrafındaki yerleşim yerlerini de hâkimiyeti altına alır. Süleyman Paşa, ava çıktığı bir günde geçirdiği bir kaza neticesinde vefat eder. Vefatı büyük bir hüzünle karşılanan Paşa, Bolayır'a defnedilir.

Dâstân-ı Zafer'in Çeviri Yazı Metni

1 Altı yüz sâl soñra hicretten
Oldu âsûde şark fetretten

2 Mihr-i enver gibi olup peydâ
Ederek kâ'inâtı gark ziyâ

3 Oldu âfâka nâşir-i heybet
Şânlı bir devlet-i ebed-müddet

4 Müteveccih livâ-yı satvet u şân
Bâd-ı nusret onuñla hem-cereyân

5 Oluyor ol livâ-yı nûr-ı hilâl
O temevvüc-künende-i iclâl

6 Nerede olsa şânla zıll-güster
Zînet-efzâ-yı âsmân-ı zafer

7 Seyf-i rahşân-ı millet-i İslâm
Eyledi yeryüzünde ref‘-i zalâm

8 Oldu vaktâ ki Hazret-i ‘Osmân
Revnak-efzâ-yı taht-ı kasr-ı cinân

9 Oğlu Orhân ma‘delet-perver
Oldu ârâyiş-serîr-i zafer

10 Geçti devr-i mü’esses-i devlet
İntizâm aldı memleket millet

11 O şehiñ seyf-i şu‘le-efşânı
Etti tevsî‘ mülk-i ‘Osmânı

12 Hüsrev-i âftâb-ı çarh-ı serîr
Olur elbet doğunca ‘âlemgîr

13 Vaz‘-ı kânûn olundu ‘asker için
Kâr-ı devlet düzüldü gitti bütün

14 Kuvvet u şevket oldu çünkü ‘ayân
Feth için hâk-i Rûm’u geldi zamân

15 Boğazı geçmedikçe ceyş-i gazâ
Feth olunmak muhâl idi ammâ

16 Ne boğaz âb-rûy-ı devrândır
Gıbta-bahşâ-yı tâcdârândır

17 Halk olunmak gibi letâfetten
Kıt‘adır nevbahâr-ı cennetten

18 Şafakıñ nûr-ı renk-perverini
Mâhtâbıñ ziyâ-yı dilberini

19 Reng-i ahzân şâm-ı esmerle
Mevc-i elvân subh-ı enverle

20 Mezc edip hâsıl eylemişde midâd
Bir büyük şâ'ir-i kemâl-nihâd

21 Yâdgâr olmak üzre devrâna
Onu vasf eylemiş belîgâne

***

22 Mütefekkirdi pâdşeh bir gün
Hıtta-i pâk-i Rûm'a geçmek için

23 Vâkıf oldukda fikre, bî-pervâ
Eyledi hidmet-i gazâyı recâ

24 Karesi Vâlî 'Ömer Şeymî
Orhanıñ necl-i pâk-i muhteremi

25 Kahramân-ı cihân, Süleymân Hân
Gâzi-i bî-nazîr Hayder-şân

26 Fâris-i rahş-ı 'arsa-i heycâ
erver-i nâmdâr-ı ehl-i gazâ

27 Kûhpâ ber-sebât-ı himmette
Bî-nazîr-i cihân celâdette

28 Rûy-ı âfâk-ı şark hep, rûşen
Pertev-i tîg-ı şu'le-bârından

29 Kalbi ilhâmhâne-i ezelî
Meş'al-i râhı feyz-i lemyezelî

30 Dâg-güster, şecî' vü dîn-perver
Böyle bir gâzî-i zafer-yâver:

***

31 Rûh lerzân nazar-ı sâ'ika te'sîrinden
Nûr alır mihr-i cihân şu'le-i şemşîrinden

32 ‘Azm-ı meydân-ı cihâd eylese lerzende zemîn
Heybet-i kevkebe-i rahş-ı cihângîrinden

33 Karesi sancâğı diyârından
Gâziyânıñ dilâverânından

34 Evrenos, Fâzıl u Hacı İlden
Ace begden mürekkeben yekten

35 İki yüz nâmdâr cengâver
Oldu âmâde-i gazâ vü zafer

36 Ederek istinâd-ı lutf-ı vedûd
Kıldılar ‘azm-i sâhil-i maksûd[1]

37 Mevsim-i nevbahâr-ı ‘âlem idi
Rûy-ı ‘âlem besîm u hurrem idi

38 Çalışıp ‘asker-i zafer-rehber
İki üç sal tedârik eylediler

39 Bir gece sal ile beş on gâzî
Cengde ‘âşık-ı ser-endâzı

40 Âb-ı sâfî gibi akıp giderek
Çıktılar Cimbicek civârına dek

41 Oldular ser-te-ser o meydânı
Cüstcûda guzât-ı ‘Osmânî

42 Yerli bir Rûm’u eyleyince esîr
Döndüler karşı sûya bî-te’hîr

43 Ermeden kimseye gezend u zarar
Gece ‘azm-i gazâ eden erler

44 Bir hediye ile geldi mûrâne
Dergeh-i Hazret-i Süleymân’a

45 Eyledi ol kerîm-i Dârâşân
Rûm’a bezl-i ‘avâtıf u ihsân

1 Kemer sâhili

46 Oldu, ol şahs gördü ihsânı
Rehnümâ-yı guzât-ı 'Osmânî

***

47 İğtirâb eyledi güneş, yekser
Hüzne müstağrak oldu vadiler

48 Geldi hengâm-ı sâye-sâzî-i şâm
Kâ'inât oldu pâymâl-i zalâm

49 Aldı reng-i hazîn 'ale'l-ıtlâk
Çehre-i pür-tecellî-i âfâk

50 'Askeriñ iñledirdi zîr u beri
'Aks-i cûş-ı terâne-i zaferi

51 Bulamazdı zemînde cây-ı karâr
O sebepten sükûn ederdi firâr

52 Olarak hâle-i bedî'-i hilâl
Şanlı bir nev-zafer vukû'una dal

53 Etti tezyîn çerh-i mînâ-fâm
Doğdu hurşîd-i tâli'-i İslâm

54 Ki bakılsa semâda hey'etine
Şekl-i nûrânî-i letâfetine

55 Râyet-i devletin hilâli gibi
'Aks-i pür-lem'a-i cemâli gibi

56 Sâye salmışdı hâke, deryâya
Neşr-i nûr eyliyordu dünyâya

57 Sath-ı deryâda mâh-ı rûhânî
Açdı bir şâhrâh-ı nûrânî

58 Sell-i seyf-i celâdet eyleyerek
Gâziyâna hitâbet eyleyerek

59 Etti şehzâde ceyşi istishâb
Eyledi sallara bütün irkâb

60 Yek-dil u yek-cihet bütün ümerâ
‘Asker olmak diler şehîd-i gazâ

61 İltimâ‘-ı süyûf-ı ceyş-i dilîr
Eylemişdi bu leyli subha nazîr

62 Ne kadar yek-dilânedir bu gidiş
Titredir kâ’inâtı böyle reviş

63 Getirirdi nesîm-i cân-perver
Gâziyâna nevîd-i feth u zafer

***

64 “Akdeñizi geçmişiz biz bir iki sal ile
Himmet-i merdân ile gayptan irsâl ile

65 Oldu bizim salımız taht-ı Süleymân’ımız
Gözlerimiz açmışız ahsen-i a‘mâl ile”

***

66 Gâziyân böyle hep behem âheng
Oldu âmâde-i tehâcüm u ceng

67 Hısn-ı seyyârveş metânetle
Tîg-ı düşmen-güdâz-ı satvetle

68 Çıkdılar tâ hisâr menziline
Girmeyip durdular ki dâhiline

69 Var mı yok mu derûnda leşker-i Rûm
Hâli tahkîk için göründü lüzûm

70 Durdular kal‘anıñ civârında
Eli şemşîr-i şu‘le-bârında

71 Geldi hengâm-ı incilâ-yı seher
Matla‘-ı şu‘le-zâ-yı mihr-i zafer

72 Oldu ol dem talî‘a-i şebden
Râyet-i ceyş-i nûr-ı cünbüş-zen

73 Kâinât aldı reng-i nûrânî
Doğdu hurşîd-i baht-ı ‘Osmânî

***

74 Etmedi gâziyân hisâra hücûm
Gitti tahkîk-i hâl-i şehre o Rûm

75 Ekser-i sâkinân-ı belde o gün
Kıra gitmiş meğer çalışmak için

76 Gördü kim şehr ser-te-ser hâlî
Rûm 'avdette söyledi hâli

77 Haber aldıkda tavr u hâletten
Müstefîd olmak üzre fırsattan

78 Eyledi gâziyân rûşen-i tîr
O hisârı gidip hemân teshîr

79 Verdi bârû-yı hısna zînet u fer
'Alem-i mevcedâr şân u zafer

80 Nağme-i dîn olup tanîn-endâz
Oldu âfâk u âsmân demsâz

81 İltizâm-ı 'adâlet eylediler
Hakk'a halka ri'âyet eylediler

82 'Avdet etti bütün firâriyyûn
Yine sükkân-ı belde oldu füzûn

83 Beldeniñ bi'l-'umûm sükkânı
Oldu hayrân-ı 'adl-i 'Osmânî

***

84 Pây-ı tahta gelince müjde-resân
Oldu dilşâd şehriyâr-ı zamân

85 Eyledi gâziyâna hayr du'â
O şehenşâh-ı ma'delet-fermâ

86 İşitince bu müjde-i zaferi
Ele almışda hâme-i hüneri

87 Nâzım-ı mevlid-i nebiyy-i kerîm[2]
Eylemiş şu neşîdeyi tanzim:

2 Meşhûr menkıbe-i şerîfe sâhibi Yazıcızâde Süleymân Çelebi.

88 Kerâmet gösterip halka suya seccâde salmışsıñ
Yakasın Rum iliniñ pençe-i himmetle almışsın

***

89 Karşıdan ayttı şehriyâr-ı enâm
Daha üç biñ kadar sipâh-ı a'zâm

90 Soñra etrâfı aldılar yekser
O giden gâziyân-ı cengâver

91 Heves-i ıstıyâd olup efzûn
Çıktı şehzâde sayd için bir gün

92 Ediyorken çemende geşt u güzâr
Erdi hükm-i kazâ-yı cân-âzâr

93 Oldu lağzîde pây-ı rahş-ı gazâ
Ser-nigûn oldu Hazret-i Pâşâ

94 Eyledi rûhu 'azm-i 'illiyyîn
Kurb-ı Rahmân'a gitti oldu karîn

95 Seyr edince bu hâl-i hüzn-âveri
Gâziyân etti nâle vü zârı

96 Ettiler, cismini edip tekfîn
Bolayır nâm-ı menzile tedfîn

97 Yâ rab! ey Hâlık-ı fazâ'il u şer
Ne hazîn mâcerâ hayât-ı beşer

98 Düşdü encâm, böyle miydi kader?
Bir avuç hâke bir cihân-ı zafer

***

99 Biñ neyyir-i rahmet o cihângîr-i gazânıñ
Hâk-i beden-i akdesine nûr-fikendir

100 Git sen dahı gör, türbesini eyle ziyâret
Zîrâ orası Ka'be-i ebnâ-yı vatandır

Sonuç

Dâstân-ı Zafer, Türk tarihi açısından büyük öneme sahip olan Rumeli zaferinin Müstecibzâde İsmet'in kalemine yansımış hâlidir. Yüzyıllar öncesinde yaşanan bu zaferi, hafızalarda diri tutmak isteyen şair, şiire kendinden bir takım şeyler katsa da büyük oranda tarihsel gerçekliğe bağlı kalmıştır. Şiir, söz konusu zaferin müsebbibleri olan Süleyman Paşa ve emrindeki askerlerin Türk-İslam kültür ve medeniyetiyle örtüşen kahramanlık, fedakârlık, adalet, hoşgörü gibi yüksek vasıflarını gelecek nesillere aktarmak maksadıyla yazılmıştır. Bu yönüyle şairin, vatan ve memleket meselelerine karşı duyarlılığı olan, yeni nesillerin yetişmesinde sorumluluk duygusunu derinden hisseden bir kişiliğe sahip olduğu söylenebilir.

Eski şiir taraftarı şairler arasında yer alan İsmet'in 20. yüzyılda eser veren bir şair olmasına rağmen klasik nazım şekillerini kullanma konusunda ve beyitleri aruza uyarlamada oldukça başarılı olduğu görülmüştür. Şiirdeki edebî teşbihler, seçilen kelimeler ve coşkun söylemler şiirin mesajına destek verecek niteliktedir.

Kaynaklar

Andı, M. Fatih, *Müstecâbizâde İsmet*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 32, s. 131-132, İstanbul 2006.

Huyugüzel, Ö. Faruk, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

Özen, İsmail ve Yavuz, Fikri, *Bursalı Mehmet Tahir Efendi Osmanlı Müellifleri*, Meral Yayınları, İstanbul 1972.

Özsarı, Mustafa, *Müstecâbizâde İsmet Hayatı ve Eserleri*, 3F Yayınları, İstanbul 2007.

Müstecâbizâde İsmet, *Dâstân-ı Zafer*, Malumat Matbaası, İstanbul 1314.